

Kommentar: Polen och Sverige, så nära och ändå så fjärran

MARIA PLOSZEWSKA-PAULSSON

"INGEN I NORDEN kan så mycket om Polen som Kjell Albin Abrahamson" skrev Jörn Donner i samband med Abrahamsons bok *Polen — diamant i aska* och detta verkligen med rätta. Abrahamson är inte bara en stor kännare av Polen, han har till på köpet poloniserats (själv kallar han sig *homo polvieticus*) - detta är det pris som man betalar då man alltför mycket sysslar med polska frågor.

Abrahamson skriver dessutom på ett lättsamt och briljant sätt, kan konsten att förföra lyssnaren. Ta sådana aforistiska formuleringar som t.ex.: "Polackerna är ett digitalt folk, antingen etta eller nolla, hata eller älska, ja eller nej, inget mitt emellan och å andra sidan" (1997, 9)- Formuleringar som dessa har andra journalister därefter tillägnat sig - kanske kommer de så småningom att förvandlas till stereotyper? Ibland kan detta verka ytligt; Abrahamson liksom snuddar vid problemet och rusar snabbt vidare till något annat. Detta är hans metod: att signalera, ge en tankeställare, att provocera läsaren till reflexion (den som lyssnar har däremot liten chans mellan alla de goda skratten). Ta som exempel det korta konstaterandet i artikeln att "Vi människor tycker om att se upp till eller se ner på andra folk".

I sin formulering av orsakerna till den bristande nationella identiteten hos svenskarna verkar Abrahamson övertygande: "Svenskheten blev ett naturtillstånd, inte en nationell identitet." En vidare jämförelse av Sveriges och Polens nationalsånger hade varit belysande. Den svenska är en hyllning till det nordiska landskapet - enligt författaren en märklig nationalsång som inte nämner landets namn. Men lägg märke till att i den polska existerar inte Polen territoriellt. Polen måste kämpas fram av soldater i exil, det är människor som är Polen. (Inom parentes kan man påpeka att en av de många stroforna som en förebild nämner den hetman Stefan Czarniecki som hjältemodigt kämpade mot svenskarna i Polen och Danmark åren 1555—59.)

Men man kan också dra en intressant parallell: de båda nationerna anser sig vara unika; svenskarna på grund av sin neutralitetspolitik ("med den världsunika svenska neutralitetspolitiken placerade vi oss

själva i ett smart ingenmansland bortom ont och gott") samt "den svenska modellen". Polackernas känsla av att vara unika har Abrahamson beskrivit på annat håll: "Polackerna vill gärna tro att de är unika, inbilla sig att alla andra folk skulle ha resignerat och gett upp frihetskampen, att bara den polska patriotismen växte av förtrycket. [...] Det finns nog inget annat land i Europas historia som i sitt förhållande till världen har så lite på sitt samvete" (ibid. 14).

För polackerna resulterade 200 år av nationella olyckor, nederlag och förödmjukelser i ett säreget mindervärdeskomplex blandat med moralisk överlägsenhet som en sorts kompensation. Denna särskilda överlägsenhet kan man å andra sidan också se som en kvarleva av den polska *szlachtans* (adelns) mentalitet och stolthet.

Som utrikeskorrespondent och författare har Abrahamson bekämpat den nedsättande svenska attityden mot polacker och Polen som är av gammalt datum; i bästa fall tar den sig uttryck i likgiltighet eller okunnighet. ("Det är mentalt långt från Sverige till Polen", för att citera *Polen - diamant i aska*.) Svenskarna tycks ännu inte förstå Polens växande betydelse och de betraktar fortfarande dess invånare än med överlägsenhet, än med misstänksamhet. Deras stereotyper av polacker som t.ex. "fixarfolk", "billiga svartjobbare och bärplockare", "biltjuvar" osv. har överlevt Folkrepubliken Polen och rotat sig i det svenska medvetandet.

En kollision mellan den svenska överlägsenheten med snedvridna uppfattningar om andra folk och den polska nationella stoltheten och överkänsligheten för vad som sägs och skrivs om polackerna har varit oundviklig. 1987 utkom i Polen en bok *Szwecja od środka* {Sverige inifrån} skriven av en polack bosatt sedan länge i Sverige, vars uttalade mål var att ta itu med polackernas "skenbild" av detta land.¹ Boken är slående tendentiös, den ger läsaren en förvrängd och ensidig bild av Sverige och svenskarna, och är en anhopning av negativa stereotyper. Det förefaller helt klart att författaren - en uppenbarligen besviken och förbittrad invandrare - botar sina mindervärdeskomplex och sin sårade nationella stolthet genom att hämnas med kritik riktad mot allt och alla, med personliga fördomar och elakheter. (Några smakprov: Sverige beskrivs som "en grogrund för skråniga, odisciplinerade slynglar"; individen tvingas där in i en gemenskap som

¹ Kubitskys bok citeras i det följande från Magdalena Żmuda-Trzebiatowskas artikel "Uppfostringsanstalten istället för det utlovade paradiset eller Sverige inifrån Jacek Kubitsky" i denna volym.

kännetecknas av "förtvining av djupmänskliga värden". Svenskarnas sätt att fira är att likna vid "marionetterns backanaler" osv.). Samtidigt är författaren övertygad om sin egen överlägsenhet och ofelbarhet.

Boken blev genast mycket populär i polska emigrantkretsar och kan säkert ha påverkat deras föreställningar om Sverige. Men författaren, Jacek Kubitsky, är också känd - och kanske i högre grad - som upphovsman till viktiga lexika, ett svensk-polskt och ett polsk-svenskt. Man kan både bygga kulturbroar och borra hål i dem. "Tänk om vi helt enkelt kunde se varandra, med alla våra brister och fördelar", instämmer man suckande med Abrahamson.

Jag skulle vilja avsluta med ett citat från Tomasz Jastrun² essä "Polen-nära, ändå så fjärran" från den internationella Krakow-konferensen 1993 på temat nationer och stereotyper (Jastrun 199 j, [10]):

Det verkar som om korsbefruktningen mellan polacker och svenskar kan resultera i en extremt intressant europeiskt produkt. Och vem vet, dagens Polen håller just på att bli praktiskt och lär sig att bli punktligt; folk är inte längre så nära varann, eftersom tid är pengar och så vidare. Sverige öppnar sig självt för världen, blir mindre stelt - Sverige "poloniserar" en del, medan Polen rätt tydligt blir "svenskifierat". Var kommer allt detta att sluta?

LUND

Referenser

Abrahamson, K. A, *Polen - diamant i aska*. Stockholm 1997

Jastrun, T.: Polen – nära, ändå så fjärran. Övers. av Ch. Wigardt. Svensk-polsk revy, 1995: 3-4, [ss. 8-10]

² Författare, f.d. chef för Polska Institutet i Stockholm.

